

Еџон Савин

„ЛАЖА И ПАРАЛАЖА” ЈОВАНА СТ. ПОПОВИЋА

Г*

ТЕМА, ЛИКОВИ И СТИЛ

Шта је претходило причи?

Била је то љубав на први поглед. Она је живела за СВЕТ и таленте, а он је био таленат и носио цео свет у себи. Царски град *Vienna*, престоница Европе. Четири године Јелица је била у центру света, обасјана блештавилом излога, посматрала госпођице како излазе из полираних кочија, и нестају у гужви Моцарт кафеа испред Опере. Господство и лепота, надасве углађеност и пристојност, тако драга девојачком срцу. Рихард Штраус – *Клавир с ружом*.

Како је то лепо. Када би могла да се никад не врати у ону прашину и блато, у мрачну вукојебину њеног детињства, међу свиње и кокоши, где је чека неки пијани простак и уплакана болесна деца. Кућица од глине, блатњав шор, и клозет на дворишту. Идила!

И док је Јелица седела у Моцарт-кафеу занесена, тамо далеко, негде на рубу Аустроугарског царства, сви Алексини таленти: и песнички, и глумачки, и музички, и илузионистички, зарђали су и атрофирали. Остао му је само неукротиви дух варалице, лопова и комбинатора. Дон Жуан и пропалица отменог духа; полићар и расипник; илузиониста и сецикеса, али и луталица трубадурског срца, сањар, у пратњи свог асистента – вагабунда Мите. Алекса и Мита шуњају се по прашњавим друмовима, смотавају кокошке и малолетне сељанчице, пљачкају пијане путнике и беже из сеоских крчми неплаћеног рачуна. Краду све нашта наиђу, обмањују и исмевају сељаке. А и шта би друго радили уметничке душе и авантуристи у овој земљи где се ништа

* Део експликације глумцима на првој проби у Српском народном позоришту, септембра 1992.

поштено не може стећи. Част је и задовољство варати и красти лукаве будале, лаковерне жене, грамзиве очеве и празноверне бабе.

Алекса и Мита опасни су типови, љуте ништарије. Јао оном коме праг прегазе, али изнад свега то су боџи и бекрије; ретки примерци разуздане природе, такорећи најкреативнији изданци наше запуштене паланке.

Ево, већ неко време, отац укинуо школарину и Јелица је морала да се врати. Време јој је за удају. Татица је шкртац, он ју је и слао у Беч да би лакше нашла младожењу. Кад за све ово време тамо ништа није упецала, упецао је он Батића, комшију; јесте мало дебилац, стално пијан и прост, али ако, домаћин је човек. Ратосиљаће се татица напасти, јер откако је дошла из Беча Јелица се дрогира књигама и само плаче, говори нешто неразумљиво, понекад клоне, па гледа тужно у корице књиге. И ћути. Није јој лако. Бесповратно доћи из Беча у ову сиротињу и пустош. Напољу ветар и завијање бесних керова. Не зна Јелица ове бесане ноћи да је њена срећа тако близу, овде, надомак куће, а не чак тамо у Бечу. Јер не лају керови што је пун месец, него што су нањушили да у варош улазе две битанге.

Изморени, изгладнели од дуга бега, набасали су на прве куће и кокошињце. Ту ће и преноћити. Изгледа мирно, без обзира на полу-деле псе и зиму, јер Алексу је више страх побеснеле веренице Марије која га упорно прати трудна и избежумљена од душевног бола, срамоте и крађе, него свих керова из ове вароши. Превара, крађа и обљуба – рутински посао за Алексу и Миту. Али, Марија је млада и упорна, она не одустаје, удаће се за ову свињу па макар умрла. Макар га до живота пратила.

Две сенке, Мита и Алекса траже конак. Мркли је мрак. Цела варош спава, једино светли прозор на кући трговца Вујића. Као некакав сигнал за жељене и нежељене госте. Вешто и нечујно, Алекса и Мита се примичу прозору и гледају: у соби тик уз лампу, заваљена у наслоњачу, чита замamna Јелица. Алекса и Мита зуре, скамењени, не дишу. Ћуте, а вода им удара на уста, гутају слину и гледају овај призор из најинтимнијих мушких снова.

То је жена, то је плен! – помисли Алекса, и заљуби се на први поглед. Мита шара око куће има ли шта да се понесе, како стоји цреп, је ли чврста ограда, олук, већ скида капак од прозора да барем то украде. Али Алекса га спречава, има он бољи план... Прво сакрити се и преноћити у близини, а сутра у куртоазну посету госпођици. За ноћас, отроваће пса и преспавати у његовој кућици, а изјутра бријање, пресвлачење, маскирање – па у визиту.

Већ свиће, а Јелица уз шкиљаву лампу још над књигом. Надувена од плача, не чита, само гледа у исписане странице, а сећања јој навиру. То више нису сећања, то је сањарење, ништа више није реално сада у ово магловито јутро. Беч јој се чини још већи и лепши.

А за то време, недалеко од куће, траје јутарња тоалета. Мита брије Алексу, чисти га, облачи, чешља и шминка. Алекса ставља маску барона од Голића. Власуља, пудер и мириси. Мита из торбе вади све што је потребно: цилиндар, штап, монокло, фрак, беле рукавице и лептир машина. Биће довољно, за ову варош и превише.

II*

АКЦИЈА И ЕМОЦИЈА

Кочија напушта село и праши блатном стазом војвођанском. У њој су „срећни” младенци Алекса и Марија у страсном загрљају. Мита тера коње весело. Ускоро врата од каруца се отварају, Марија испада главачке а потом и њен доњи веш. Алекса у кочији броји новац од мираза. Мита тера нешто брже. Бесна и угрувана Марија, ослобађа се трња и чичика, док кочија нестаје у даљини.

У сутон истог дана уморни коњи вуку кочију. Сустиге их потера. Марија је у галопу, а за њом јашу и подврискују њена три брата, наоружани, пијани и увређени.

Алексу буди пуцњава. Мита потера коње у галоп. Алекса баца велики ковчег из кочија, затим и њих двојица искачу. Откотрљају се до оближњег жбуња. Поред њих пролази захуктала потера и јаше даље за кочијом.

Ноћ је пуног месеца. Алекса и Мита задихани тумарају шумом. Хладно је и мокро, ту и тамо блеште на месечини крпе снега који копни. Чује се лавез и завијање паса. Наилазе на салаш. Прикрадају се капији и као сенке да их кер не опази, прилазе великој газдинској кући. Кер залаје бесно. Мита вади из торбе парче сланине и пошто га је добро „посолио” некаквим прашком баца сланину керу. Овај то поједе, зацвили и преврне се на месту.

За то време Алекса вири кроз једини осветљен прозор. Прилази му и Мита.

То је девојачка соба. На софи, у неглижеу лепа Јелица. Око ње много књига отворено. Романи на немачком и француском, разгледнице Беча, писма...

Она отвара бог зна коју флашу вина, нешто пише и уздише.

Алекса повлачи Миту од прозора. Спремају се за спавање у кућици за пса.

Алекса надахнут хвали лепоту Јеличину и најављује Мити план за

* Разрада синаопсиса за целовечерњи играни филм *Лажа и паралажа* по Јовану Ст. Поповићу, у режији Егона Савина.

сутра. Пошто су се увукли у кућицу, заспу.

Јутро. Јелица и Батић, њен вереник и комшија, припрости паорски син, у жучној свађи. Собарица скупуља разбацане књиге и ветри постелину. Батић разбија празне флаше љут због пића и читања романа. Јелица са презиром према његовој простоти и носталгијом према Бечу говори о „принцесама” и „хелдовима” из романа, о светским госпојама и нобл животу.

За то време Алекса и Мита се пресвлаче. Спремају визиту газди и оном „ангелу”. Шминка и перика. Латински и славјаносербскиј. Алекса „игра” Барона от Голића – богатог светског путника и авантуристу аристократске крви, а Мита – његовог слугу и ађутанта.

Марко Вујић, газда и отац Јеличин, извлачи Батића из Јеличине собе у ходник. Марко моли Батића да свадба буде што пре. Батић се нећка. Марко обећава добар мираз. Батић невољно пристаје и одлази. У соби Јелица плаче и отвара нову флашу.

Мита лупа на врата куће. Барон стоји иза њега незаинтересовано. Слуга отвара врата. Мита најављује визиту, али бива грубо одбијен. Мита поново куца. Отвара Марко, саслуша помпезну најаву и после краћег размишљања прима госте љубазно у салон.

Барон убрзо осваја Марка својим манирима и истинском отменошћу светског човека. Ускоро се појављује Јелица са целом свитом собарица и слугу. Сви се тискају да виде и чују правога Барона који се неким чудом појавио на њиховом имању. А Барон се нарочито обраћа Јелици и заподева причу о Бечу. На њену молбу стане је подучавати француски. Кад Марко види одушевљену и насмејану Јелицу дискретно растерује послугу и оставља Барона и Јелицу саме. Мита остаје у ставу мирно испред врата, а Марко наређује да се донесу најбоља вина, да се спремају јела за госте и сам узбуђен хита да се свечаније обуче.

Јелица и Барон нису ни приметили кад се соба испразнила и кад је слушкиња унела слатко од лубеница. Они се гутају очима и занесени причају: о Бечу, књигама, Гетеу. Алекса тврди да је Гетеа познавао, као и друге велике граматичаре: Дон Кихота, Марабоа, Лавабоа итд. Јелица више не крије одушевљење, она слуша анегдоте са путовања по Паризу и Шпанији и заљубљује се безнадежно. Пољубац је толико страсан и дуг да се Јелица онесвешћује. Алекса спретно скида њен ланчић, халапљиво гута слатко заборавивши на своје шупље зубе.

Велика је галама на вратима. Батић је купио хаљину за венчање, а Марков слуга га не пушта у кућу. Ипак се некако пробије и бане у собу код заљубљених. За њим слуга, Марко и Мита. Затичу их такорећи „*in flagranti*”.

Батић бесан помиње веридбу и венчање. Али Марко не зна о чему овај говори. Чуди се дрскости и простачком понашању непознатог младића. Батић је запрепашћен. Марко наређује да се избаци паор из

господске куће. Мита и слуга избацују збуњеног Батића. Извињавајући се заљубљеном пару, Марко жури да их остави саме.

Јелица је срећна због раскида веридбе. Барон пада пред њом на колена и изјављује јој вечну љубав. Јелица му се баца у загрљај и они више не знају шта раде. Лети перје. У великој страсти Јелица признаје да би волела његовом супругом бити. Сумрак је и излази месец. Загрљени сањаре о будућем животу. Барон јој обећава да ће је по целој Јевропи водити, па да се сви диве њеној лепоти и талентима. Водиће је чак и на Месец да се месечна краљица пред њом постиди. Напољу слуга још увек бије и тера Батића, који се очајан мота око куће.

Мита, који је цео дан „држао врата” гладан је и уплашен. Улази у собу и задивљено посматра голу Јелицу. Јелица излази. Мита подсећа на Марију и потеру. Алекси се не жури, смирује Миту и каже му да на његов миг тражи коње за бежање.

У другој соби татица и собарица „освежавају” Јелицу. Пресвлаче је, чешљајући дотерују. Стављају јој скупи накит.

Мирисна и дотерана Јелица враћа се свом Барону. Носи велики послужавник са ђаконијама и вином. Сама га храни, брише му уста и љуби после сваког залогаша. Шаље Миту у кухињу да и он код куварице руча. После јела Барону се спава. Она га скида, још мало љуби за лепши сан. Барон већ хрче. Јелица га заљубљено гледа, уздише и узима флашу да се после напорног дана и она мало опусти.

Потера јури путем. И они су уморни од непрестаног јахања. Одлучују да се одморе на оближњем салашу.

Барон спава. Јелица седи у мраку и пије. Татица улази на прстима. Разговарају о чудном Барону. Он би волео да му аристократа буде зет, а она замишља себе као бароницу.

Батић једнако јаше око куће. Слуга га гања мотком не би ли га обориио с коња.

У кухињи Мита једе. Мало једе, мало приватава куварицу која га служи. Долазе Марко и Јелица. Обилато служе Миту вином не би ли што више сазнали о његовом господару. Слуга и собарица прислушкују. Батић вири кроз подрумски прозор. Мита прича бајке о Барону. Што више пије све масније лаже о његовом богатству, храбрости, љубавним авантурама, дворским сплеткама... Марко се топи од милане. Јелица љубоморна и сама почиње жестоко да пије. Мита, већ страшно пијан, прича анегдоте са Месеца. Да би прогутао ову невероватну причу, и Марко се налива вином. Послуга слуша отворених уста.

Пробуђен, у унтерцигеру Барон улази у кухињу и строго прекида ову неозбиљну пијанку. Чувши шта је Мита причао побесни, јер му скромност такве хвалоспеве не дозвољава. Јелица, која од пијанства једва стоји, наваљује пољупцима на Барона. Обори га на под и једва је од њега раздвоје.

Марко износи ћерку. За њим и собарица. Слуга примети Батића на прозору и журно излази.

Марко и собарице трезне Јелицу и покушавају да јој навуку венчаницу.

У кухињи Мита осећа опасност и преклиње Алексу да одмах побегну. Алекса открива да се заљубио, помиње венчање и миран породични живот са Јелицом. Мита кроз прозор посматра како слуга вилама тера Батића и примећује да на овом салашу више нема нормалних.

Марко уводи Јелицу у венчаницу и проси Баронову руку за своју кћер. Барон признаје да воли Јелицу, али без дозволе свога оца не може је узети, јер би остао без наследства. Марко вади буђелар и броји паре. Јелица је постиђена.

Мита наговара Алексу да пристане. Барон одбија. Марко доноси још пара. Барон одбија. Мита му прети револвером и Алекса напокон пристаје. Сви честитају. Јелица поклања прстен Барону и срећна истрчава да спрема дарове.

Алекса и Мита, цењају се још мало око мираза са Марком и пошто су извукли 2000 форинти, засвирају и запевају свадбарски бећарац. Слуга, собарица и куварица се прикључују. На дворишту се чује топот коња и пуцњава. Алекса и Мита се успаниче. Јелица утрчава у кухињу и јавља да се неки људи распитују за Барона. Марија је већ на вратима. Иза ње три брата са пушкама на готовс. А поред њих нацерени Батић. Алекса и Мита не престају са свирком и певањем. Марија му се баца у загрљај. Јелица је одвлачи од свог Барона. Запрепашћене примете да имају исте шешире, хаљине и ципеле, те бризну у плач.

Алекса и Мита и даље играју и певају од страха. Сад се и Батић прикључује, загрли Алексу, стеже га и гуши. Алекса пада ушинутог врата.

Кад га виде на поду, онако јадног и згрченог, свима се отварају очи.

Јелица и Марија плачу загрљене и бришу сузе једна другој. Мита нуди Батићу Марију за супругу, али Јелица се у моменту предомисли, седне Батићу у крило, и затражи документа од Барона.

Следе понижења, плувања и батине. Вукли су их по дворишту, чак је дебела куварица јახала Барона, а слуга је мазао Миту катраном и уваљао у перје. Они су се захваљивали и љубили им руке.

Претучени, завршили су у свињцу.

Само је Марко био тужан због пропалог зета, а остали су до касно са Циганима лумповали.

Батићу се чекање исплатило. Сву ноћ је тешио обе веренице у једном кревету.

Кад се раздањивало и месец на небу почео да бледи, Јелица се

тргнула из сна и притрчала прозору. Јутарњим небом кретала се чудна летилица, а у њој Мита и Алекса. Чуо се смех који је долазио из висине.

Јелица је истрчала напоље, за њом и Марија. Трчале су затим дуго према бледом Месецу, далеко од салаша, преко њива са раном пшеницом, све док се није сасвим разданило, кад месеца више нигде није било.

Egon Savin

“LAŽA I PARALAŽA” BY JOVAN ST. POPOVIĆ
(I: THEME, CHARACTERS AND STYLE, II: ACTION AND EMOTION)

Summary

In both of these fragments the author wishes to draw attention to the importance of the director's preparation before his work with the actors starts. Convinced that the art of directing lies in the skill of telling stories, and that the director is responsible for initiating creative processes in the work of the company preparing the performance, the author provides, in the first fragment, the characterisation of the acting parts presented in the play, motivated especially by the desire to arouse the actor's imagination and curiosity.

In the second fragment, *Action and emotion*, the author-director is concerned with framing. He is trying to apply a valuable filmmaker's experience to his own approach to the plot of the performance (division into acts, sequences and frames). With this synopsis the author attempts to provide workable answers to numerous questions, related to genre and style, which the works of Jovan S. Popovic pose for their directors.